Arxiu Històric de Tarragona

Butlletí informatiu

Núm. 11
Juliol 2008

EDITORIAL
La difusió, una de les principals prioritats de l'AHT 1

EL TRACTAMENT DELS FONS
Digitalització dels pergamins del fons de l'Ajuntament de Tarragona 2
Comença la digitalització del fons "Foto Raymond" 2
Digitalització dels plànols parcel·laris de Rústica d'Alcover i Vilaverd 3
Descripció dels pergamins del fons de l'Ajuntament de Tarragona 3
Tractament dels expedients de Responsabilitats polítiques 3
Col·lecció Joaquim Cabezas Rectoret 4
Reorganització i nou projecte per a la Biblioteca auxiliar de l'AHT 4

INGRESSOS
Administració de la Generalitat de Catalunya 5
Administració Perifèrica de l'Estat 5
Notarials 5
Col·leccions 6

NOTÍCIES
Taller sobre conservació preventiva, en especial el tractament contra els fongs 7
Neteja de les galeries i el paviment del claustre 7
Mor el Dr. José Sánchez Real 7

DIFUSIÓ
L'exposició "Pergamins segellats de l'Arxiu Històric de Tarragona" 8
Exposició "VALENTÍ CANADELL. *Fotògraf.* Retrospectiva en blanc i negre" 9
Visites 9

COL·LABORACIONS
Jornades d'Estudi i Debat: Tarragona a l'època de Cristòfor Colom 10
Exposició "Els plànols topogràfics parcel·laris del terme d'Alcover. La interpretació del document" 11
Reserves de la sala d'actes i de l'aula de formació 11
Cessió del claustre a l'IES Pons d'Icart 11

ARXIUS DEL TARRAGONÈS
Tractament documental als municipis del Tarragonès ... 12
La laboriosa (de)construcció de l'Arxiu Municipal de Constantí, per Josep Estivill 12

SILENCI..., S'INVESTIGA
El món de les injustícies, per Josep Recasens i Llort 14

PUBLICACIONS QUE HAN UTILITZAT FONS DE L'ARXIU 15

RECORDANT JOSEFINA CUBELLS I LLORENS 16-24

EDITORIAL

La difusió, una de les principals prioritats de l'AHT

En sintonia amb les tendències actuals de l'arxivística moderna, la difusió ha estat i és una de les prioritats de l'Arxiu Històric de Tarragona. És evident que cal treballar per traslladar a la societat la feina que es realitza als arxius i per divulgar l'abast de la documentació custodiada i les possibilitats de coneixement que comporta, especialment pel que fa a la de caràcter històric.

En els darrers temps no s'han estalviat esforços en aquesta direcció i, així, els dies 8 i 9 de novembre de 2007 tenien lloc les Jornades d'Estudi i Debat "Tarragona a l'època de Cristòfor Colom", amb la col·laboració de la Universitat Rovira i Virgili i del Centre d'Estudis Colombins; el gener de 2008 s'inaugurava l'exposició "Pergamins segellats de l'Arxiu Històric de Tarragona", amb el suport dels Serveis Territorials de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya; el dia 6 del proppassat mes de juny s'inaugurava l'exposició fotogràfica "Valentí Canadell. Fotògraf. Retrospectiva en blanc i negre", realitzada en col·laboració amb la Fundació Caixa Tarragona, i el dia 13 d'aquest mateix mes es presentava l'exposició "La digitalització dels plànols topogràfics parcel·laris del terme d'Alcover. La interpretació del document", en col·laboració amb l'Ajuntament d'Alcover, a través del Museu i de l'Arxiu Municipal.

En un altre àmbit, la programació de visites d'estudiants universitaris i de secundària a l'arxiu, on poden descobrir les interioritats del centre i la seva infraestructura i

El general Francisco Franco i el governador civil José González-Sama al balcó de l'Ajuntament de Tarragona, el 24 d'octubre de 1957, durant el mandat de l'alcalde Rafael Sanromà Anguiano (Foto Valentí Canadell).

equipament, són un element més en aquesta voluntat de difusió i de contacte amb la societat. Des del mes de juliol de 2007 han passat pel nostre centre prop de 400 alumnes de diferents centres de secundària de Tarragona i de la Universitat Rovira i Virgili.

Evidentment, tirar endavant aquestes activitats, tot i comptar amb el suport d'entitats i institucions, requereix d'un notable esforç de dedicació per part del personal de l'arxiu, que cal fer compatible amb el tractament documental pertinent de descripció i conservació. Les tasques de difusió es realitzen amb la convicció que totes elles són iniciatives útils per difondre a la societat el patrimoni documental dipositat a l'AHT, que esdevé un element clau del patrimoni cultural de les comarques tarragonines i, per extensió, del país en general.

EL TRACTAMENT DELS FONS

Digitalització dels pergamins del fons de l'Ajuntament de Tarragona

Per tal de completar les fórmules d'emmagatzematge aplicades a la documentació de format especial, com és el cas dels pergamins de l'AHT -aplegats en carpetes de pH neutre, dins arxivadors de plànols metàl·lics o estotjats en capses fetes a mida-, junt amb el tractament de preservació-conservació dels que encara porten adherit un segell penjant de cera, plom o cera sota paper retallat -fixats sobre suports rígids de cartó ploma, amb coberta de tereftalat de polietilè-, actualment esdevé gairebé imprescindible de recórrer a la digitalització.

Autor: J. Hol

Entre els múltiples avantatges d'aquest sistema de reproducció sobresurten la considerable reducció de l'extracció i manipulació dels originals –limitades a consultes puntuals-, la comoditat i millora de la lectura dels textos, amb escriptures sovint complicades, la facilitat d'obtenció de còpies, la possibilitat de l'accés per Internet, la tramesa d'imatges per correu electrònic o la senzillesa a l'hora d'incorporar-les en publicacions o aplicacions multimèdia.

De l'important nombre de pergamins custodiats a l'AHT –al voltant dels 2.100-, el passat mes d'octubre es realitzà la reproducció digital dels 655 pertanyents al fons de l'Ajuntament de Tarragona -72 segellats, a més de quatre segells solts, amb originals datats entre 1222 i 1733 i trasllats de documents anteriors, els més antics dels quals de 1094 i 1118-. Previ acord entre l'AHT i el Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de l'Ajuntament de Tarragona, es dugué a terme aquest procés a la Biblioteca i fora del nostre centre, per a les unitats més grans, a través de l'empresa externa DINSER. Se'n captà l'anvers –en una o més imatges, segons la llargària del document, amb detall dels segells- i les notes dorsals distingibles a ull nu a la cara oposada.

S'utilitzà un escàner autònom aeri (Scan Copibook), proveït de tres visors, una càmera amb zoom de 35 x 3 megapíxels, una plataforma basculant, que serví per anivellar les escasses mostres de bifolis, tot aplicant únicament la llum ambiental, en no tenir-ne l'equip d'integrada, per tal de no malmetre els documents i amb ajustaments automàtics de color i de format. L'aparell es trobava en connexió amb un ordinador, a fi d'anar corregint sobre la marxa els enquadraments. S'efectuaren alguns retocs finals amb l'ajut de Photoshop, amb vista a la llegibilitat. S'aconseguí una resolució de 300 ppi òptics reals i es transformaren les imatges a tres formats: consulta ràpida per WEB, 1 MB o menys; JPG, de 10 MB i TIFF, de 20 a 30 MB.

Per als exemplars de major amplària, s'optà per l'ús d'una càmera digital CANON EOS 30D, amb objectiu macro, zoom 17-85, llum Kaiser (freda) 5400 K, de 8 MB equivalents a 12 MB reals.

Comença la digitalització del fons "Foto Raymond"

Els mesos d'octubre i novembre de 2007, acollint-se al programa "Esteve Gilabert Bruniquer" de preservació del patrimoni documental de Catalunya, l'AHT va procedir a digitalitzar 8.000 fotografies del fons comercial Foto Raymond (1940-1991), consistents en negatius sobre placa de vidre o cel·luloide de 13 x 18, 10 x 15 i 9 x 14 cm. S'emprà una càmera digital CANON EOS 30D, amb objectiu macro, zoom 17 – 85 mm, llum Kaiser (freda) 5400 K, de 8 MB equivalents a 12 MB reals, connectada a un ordinador, per tal de controlar els enquadraments, alhora que s'agruparen les imatges en carpetes classificades temàticament, per tal de disposar d'un primer criteri descriptiu, tot esperant l'elaboració del definitiu

instrument de descripció. A partir de la resolució de 300 ppp òptics reals, amb un ajustament posterior dels nivells d'exposició, s'obtingueren imatges a tres formats: consulta ràpida per WEB, 1 MB o menys; JPG, de 10 MB i TIFF, de 20 a 30 MB.

Digitalització dels plànols parcel·laris de Rústica d'Alcover i Vilaverd

El mes de febrer es van digitalitzar quaranta-quatre plànols pertanyents al municipi d'Alcover, datats els anys 1943 i 1944, dels formats 75 x 100 i 60 x 80 cm. Es tracta de plànols topogràfics parcel·laris del Cadastre de Rústica o *catastrones*, que formen part d'un conjunt de documentació molt més extensa procedent de la Gerència Territorial del Cadastre de Tarragona.

Per al procés de digitalització es va utilitzar un escàner aeri, amb el qual s'aconseguí una resolució de 300 ppi òptics reals. Posteriorment es traspassaren les imatges a tres formats: consulta ràpida web, 1 MB o menys; JPG, de 10 MB i TIFF, de 20 a 30 MB.

Aquesta col·laboració entre l'Ajuntament d'Alcover (Alt Camp) i l'Arxiu Històric de Tarragona ha permès d'obtenir-ne una còpia, a disposició dels usuaris de l'AHT. L'empresa encarregada de la digitalització ha estat Dinser.

Aprofitant aquest context, l'Ajuntament d'Alcover en farà difusió, del 13 de juny al 28 de setembre, a través de l'exposició del Museu Municipal d'Alcover "Els plànols parcel·laris topogràfics del terme d'Alcover. La interpretació del document", amb reproduccions dels originals custodiats a l'Arxiu Històric de Tarragona.

El dia 18 d'abril també es realitzà la digitalització del conjunt de set plànols corresponents al municipi de Vilaverd, dels anys 1944 i 1945, amb la qual cosa l'Arxiu Històric de Tarragona comptarà alhora amb una còpia en format JPG, per facilitar la consulta.

Recordem que, d'aquesta manera, juntament amb els de Tarragona, la Canonja, Tamarit i Alcover, els plànols actualment a l'abast a partir de reproducció digital sumen cent trenta.

Descripció dels pergamins del fons de l'Ajuntament de Tarragona

S'ha enllestit la tasca descriptiva de la col·lecció de pergamins de l'Ajuntament de Tarragona, que arrencava de la revisió del catàleg o Repertori de 1683 –amb afegits que arribaven al segle XIX-, integrat pels extractes o regestos dels documents en pergamí i paper, juntament amb llibres de l'Arxiu de la Casa de la Ciutat, compresos entre 1118 i 1809. Estaven classificats per matèries i ordenats cronològicament, segons comprovem consultant la publicació d'aquell instrument de descripció, en la qual havien participat prèviament el 1990 la llavors directora de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona, Josefina Cubells i Llorens i Montserrat Icart i Garcia en la localització dels exemplars –pel que fa als pergamins, 733 conservats a l'AHT i uns pocs a l'Arxiu Històric Municipal.

La descripció s'ha efectuat mitjançant l'aplicació d'una base de dades FileMaker amb vint camps diferents. En primer lloc s'ha introduït el número de registre –encerclat i escrit a llapis, a l'angle superior dret del dors del pergamí, a fi de distingir-lo d'altres números de classificacions precedents-, d'acord amb una numeració consecutiva, tot respectant l'ordenació tradicional, que reproduïa la dels trenta-quatre calaixos del mobiliari primitiu, substituïts per carpetes. En relació amb això, a l'entrada de la signatura antiga hi consten el calaix i el número dins aquest, reflex de l'emplaçament inicial de la documentació –dades traçades a tinta, amb alguna altra indicació coetània, a més de les de l'època de creació, encara visibles al dors de nombrosos pergamins. Segueixen la datació original i de la còpia, trasllat o insert, amb les dates cròniques i tòpiques i la llengua o llengües emprades. Un curt regest dóna compte del contingut del document, amb la grafia dels cognoms i topònims regularitzada. Un altre camp informa sobre el notari i l'escrivent o la successió de fedataris i *scriptores* que han intervingut en l'elaboració del text i escriptura o en el testimoni i fe dels trasllats autèntics –es poden haver diversificat al llarg del temps, sobretot pels múltiples plets.

Pel que fa a les característiques materials, s'indiquen les mides en mil·límetres, fent esment de les de la plica, als exemplars segellats. A l'estat de conservació, després de la lletra B, R o D (bo, regular o dolent), s'inclouen notes relatives a la presència de taques d'humitat, tintes esvaïdes, forats, estrips o manques de text. Les observacions recullen precisions sobre els segells i llur forma d'aposició, inicials decorades, signatures autògrafes, pautat, notes i dibuixets dorsals o altres curiositats... Els camps que es refereixen a la bibliografia, les exposicions i la documentació relacionada dins el mateix fons municipal permeten establir comparacions o ampliar fàcilment les dades obtingudes.

Quants als camps restants, més secundaris, corresponen a: la signatura sistemàtica, el tipus documental, l'objecte, l'actor(s) o atorgant(s), el destinatari i a la presència o no de segell.

Tractament dels expedients de Responsabilitats polítiques

La sèrie de Responsabilitats polítiques, pertanyent al fons del Govern Civil, és una de les tipologies documentals més consultades de l'arxiu. Abasta des de l'any 1939 a 1945, i està integrada per gairebé 8.000 expedients. La importància de la informació que aporta per documentar la repressió franquista fa que siguin nombrosos els investigadors interessats en la seva consulta, així com els familiars directes de persones represaliades.

Aquesta documentació va patir una inundació al dipòsit de l'Arxiu Central de l'Audiència de Tarragona, previ al seu ingrés a l'AHT, amb el resultat que una part dels expedients –aproximadament un 30%- presenten un estat de degradació important, i que la resta no es troben en condicions òptimes per a la seva consulta directa per part dels investigadors. L'any 2007, en vista de la

problemàtica existent, es va encarregar una anàlisi a la catedràtica de sanitat animal M. Àngels Calvo Torras del Departament de Sanitat i d'Anatomia Animals de la Universitat Autònoma de Barcelona. La investigació va donar com a resultat la presència de fongs del tipus *Bacillus subtilis* i *Chaetomium globosum*.

En conseqüència, davant la situació, es van proposar a la Subdirecció General d'Arxius i Gestió Documental diverses mesures, en primer lloc, retirar de la consulta aquesta documentació, per evitar-ne la degradació i, paral·lelament, iniciar el tractament de la sèrie documental, en base a diverses línies d'actuació: la desinfecció, el condicionament físic i la digitalització. Per aconseguir-ho es va introduir com a primera prioritat en el programa "Esteve Gilabert Bruniquer" de preservació del patrimoni documental de Catalunya per a l'any 2008. La proposta va ser acceptada i, a dia d'avui, ja s'ha realitzat la desinfecció i és a punt d'iniciar-se el tractament de condicionament, que consistirà en eliminar els elements metàl·lics del paper, numerar els fulls de cada expedient, substituir les camises i caixes quan calgui i finalment, la digitalització, que farà possible la consulta informàtica, sense necessitat d'accedir als documents originals.

Col·lecció Joaquim Cabezas Rectoret

Durant el primer semestre de 2008 s'ha pogut finalitzar la catalogació de la col·lecció de cartells de Joaquim Cabezas Rectoret, amb la qual cosa a partir d'ara la consulta podrà realitzar-se a través d'una base de dades.

Autor: J. Hol

La col·lecció compta amb 3.029 exemplars (incloses les còpies), la gran majoria relacionats amb el món de la fotografia, distribuïts en quatre grups: Tarragona i comarques, Catalunya, àmbit estatal i àmbit internacional. Tots els cartells són en suport paper i en els formats més diversos (des dels 11 x 16 cm fins als 118,5 x 175 cm). En general presenten un bon estat de conservació, llevat d'alguns amb un cert deteriorament (estrips, arrugues, etc.). Per protegir-los, s'han emmagatzemat en carpetes de gran format de pH neutre dins arxivadors de plànols.

Reorganització i nou projecte per a la Biblioteca auxiliar de l'AHT

Autor: J. Hol

Des de fa uns mesos l'AHT ha disposat d'una bibliotecària per reorganitzar, en una primera fase, la seva Biblioteca auxiliar, annexa a la sala de consulta. De tipus mitjà, comprèn uns 7.000 volums, de temàtica predominantment arxivística i històrica. Amb el suport de la Subdirecció General d'Arxius i Gestió Documental, s'ha integrat al catàleg de les Biblioteques Especialitzades de la Generalitat (BEG), sota l'impuls de la Biblioteca de Catalunya. Aquesta vinculació permet la consulta i difusió per xarxa dels llibres existents al nostre centre, conjuntament amb altres trenta-vuit biblioteques i centres de documentació que faciliten l'activitat de les entitats de l'administració pública de Catalunya.

Les fitxes dels 1.500 registres bibliogràfics introduïdes fins a l'actualitat –mitjançant el sistema VTLS- es troben a l'abast no solament dels usuaris habituals dels fons documentals de l'AHT sinó de qualsevol que hi connecti a través d'Internet.

Assenyalem que la interfície d'accés al Catàleg de les BEG és: http://beg.gencat.net/vtls/catalan i que la consulta pot efectuar-se a partir de tres tipus de cerca: bàsica, per matèries i combinada. En el camp *Exemplar* la biblioteca de l'AHT consta amb el codi identificador 003720. Clicant la icona *Còpies* es passa al *Menú* d'exemplars i volums, d'on, triant el número que ens interessi, s'arriba a les *Dades* de l'exemplar seleccionat. Per a més detalls, només caldrà adreçar-se a l'AHT http://cultura.gencat.cat/arxius o per correu electrònic: aht.cultura@gencat.cat.

Entre les tasques paral·leles que s'han anat duent a terme a la Biblioteca cal assenyalar: el control de duplicats, l'esporgada, el seguiment de les col·leccions per tal de completar-les, la confecció de llistats d'obres relacionades amb fons de l'arxiu, la llista de matèries adaptada al fons i l'atenció a les consultes d'alguns usuaris.

INGRESSOS

Administració de la Generalitat de Catalunya

Departament de Política Territorial i Obres Públiques

Els dies 9 d'octubre i 14 de desembre des del Departament de Política Territorial i Obres Públiques es realitzaren sengles transferències al dipòsit auxiliar de l'AHT situat a Santes Creus de 83,5 ml de documentació d'Expedients de construcció d'habitatges de protecció oficial (Codi O0401), incloses tres capses de format gran de plànols dels anys 1984-1987 i amb la relació per ordre cronològic, amb indicació dels municipis.

Administració Perifèrica de l'Estat

Governació. Jefatura Provincial de Sanidad

El 5 d'octubre des de l'Arxiu Central Administratiu del Departament de Salut es transferiren a l'AHT 18 unitats d'instal·lació (2 ml) d'expedients de personal sanitari APD (Codi G409), procedents de la Jefatura Provincial de Sanidad (1939-1974), que depenia del Ministeri de Governació. Inclou informació de la vida laboral –comunicats de nomenaments, possessions (renovades en alguns casos després de l'expedient de Depuració), trasllats, cessaments, renúncies, certificacions, reconeixements de quinquennis, llicències, queixes, denúncies...) de metges (255), practicants (72) i llevadores (43) d'Assistència Pública Domiciliària de tota la província –un total de 370. El corresponent full de transferència n'ofereix un llistat per ordre alfabètic, amb la indicació dels anys, la professió i el destí.

Delegació Provincial d'Educació

El 5 de març els Serveis Territorials d'Educació a Tarragona transferiren 3,5 ml (34 u. i.) de la Delegació Provincial d'Educació (1942-1979), destriables en tres sèries documentals: Registre General d'Entrada, Registre General de Sortida i Gestió de Centres Docents (Juntes Municipals d'Ensenyament) –codis G239, G240 i Y200-, ordenades cronològicament i alfabètica, per localitats, la darrera. Quant a aquesta, amb algun document anterior al període assenyalat, dels anys 1929 i 1934-1938, inclou: correspondència, informes d'Inspecció, llistats de mestres, expedients de construcció d'escoles, censos i matrícules escolars del 1955 -amb el nom, edat, domicili, pare o tutor de cada nen no matriculat-, informes sobre la creació i el tancament d'escoles (amb algun plànol i inventari del mobiliari i material d'ensenyança), lloguers i reparació dels habitatges dels docents, a càrrec dels ajuntaments respectius i els membres de les Juntes –amb vocals del Frente de Juventudes, de Falange, del S.E.M. (Servicio Español del Magisterio) i Secció Femenina-, a més de certificats d'actes de constitució i de sessions extraordinàries i còpies d'actes de constitució i de sessions.

Autor: J. Hol

Notarials

Protocols de Tarragona

El 14 de febrer el notari arxiver Joan Ramon Allué Segura lliurà a l'AHT altres dotze volums de protocols, dels cinc

notaris actius a Tarragona l'any 1907: Marià Guadalupe Albiñana i Arandes (2); Simó Gramunt i Juer (6); Alfonso Grande Canosa (1); Trinitat de Martorell i Vedruna (2) i Antoni Soler i soler (1) –signatures 1864-1875.

Col·leccions

Recuperació d'un llibre del notari d'Alcover Felip de Caçador (1762-1765)

El mes de desembre l'AHT va ingressar dins la seva col·lecció de *Manuscrits i documents solts* un petit conjunt datat entre 1629 i 1929, procedent del despatx professional del notari de Tarragona Pere Lloret Carbó, del carrer Comte de Rius. Inclou un llibre notarial, un lligall d'escriptures (1629-1860, reorganitzat), dins una carpeta de cartró folrat de pergamí, amb testaments i òbits, compravendes de peces de terra i censals vinculats amb el Dr. en drets Josep Boquer i Àries[1], germà del notari Francesc (1761-1787), ambdós de la Selva del Camp i balanços de la fàbrica de teixits i confecció de la Societat de Vilella, Vallès i Companyia de Reus (1851-1855) i altres documents dels anys 1880-1929: capítols matrimonials i compravendes de cases i trossos de terra i censals de Torredembarra, Vilallonga del Camp i Tarragona.

Quant al volum, enquadernat també en cartró folrat de pergamí (sense llom), conté els manuals dels anys 1762-1765 del notari públic d'Alcover, per autoritat reial, Felip de Caçador –el ric alcoverenc Joan Caçador, destacat austriacista a la Guerra dels Segadors, rebé el privilegi de cavaller el 1654 i l'escut familiar orna la porta d'una casa de la vila-: 1762, gener, 13-1762, desembre, 6 (II+80 F.); 1763, gener, 12-1763, desembre, 12 (II+72 F.); 1763, desembre, 26-1764, desembre, 20 (II+95 F.), del qual manquen els f. 63-89, arrencats gairebé per complet i 1764, desembre, 27-1765, desembre, 11 (II+91 F.), amb índexs alfabètics. A més dels instruments datats a Alcover i al llogaret de la Plana, se'n localitzen d'altres de l'Albiol, l'Argilaga, Cabra del Camp, Capafonts, Castellvell del Camp, Creixell, Farena, el Milà, Mont-ral, Prades, la Riba, Rojals (inclòs el molí del Pinatell), el Rourell, la Selva del Camp, Sitges, Valls i Vallmoll. Entre la tipologia documental trobem: capítols matrimonials; vendes perpètues, de drets i a carta de gràcia; convenis; àpoques de cancel·lació de deute, de dot i de llegat; donacions; testaments; inventaris *post mortem*; debitoris; creacions, encarregaments i lluïcions de censals; procures; relacions extrajudicials; presentacions de benefici, requestes, lletres i memorials...

Alguns dels principals cognoms d'Alcover enregistrats són: Agustenc, Agràs, Altés, Amigó, Arnau, Barberà, Bartomeu, Bover, Carreres, Climent, Coletes, Company, Dalmau, Escoter, Espanyol, Ferrer, Ferret, Domingo, Figueres, Garcia, Garriga, Giralt, Isern, Llavorer, Madurell, Martí, Mas, Masip, Miró, Molner, Nogués, Oller, Olomar, Papiol, Ponsoda, Ribelles, Roca, Sabater, Sans, Santromà, Soler, Tell, Vidal, Voltor...

1 A la Selva del Camp se succeïren durant els segles XVIII i XIX: Josep Boquer, pagès; el seu fill Josep Boquer i Àries, doctor en lleis (1769-1789), germà de Francesc, notari –el seu fons documental es conserva a l'AHT-; el Dr. Pau Boquer i de Tord –Josep de Tord fou notari entre 1665 i 1670, amb manuals, a l'AHT- i Plàcid Boquer i Guardiola, subtinent retirat i propietari, fill i nét del segon, respectivament.

Cessió en dipòsit d'un gravat de l'obra de Laborde i d'un manual de 1687-1689 del notari de Tarragona Josep Girona

El 26 de setembre el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació cedí en dipòsit a l'AHT el gravat "Vista de los restos del anfiteatro de Tarragona" –dibuixat per Ligier [Legier], gravat a l'aiguafort per [Jean-Jérôme] Baugean i acabat per [Friedrich] Schroeder-, del primer volum dels quatre de l'obra *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne* d'Alexandre de Laborde (1806-1820).

El proppassat 25 d'abril dipositá també el llibre *Manuale instrumentorum* 1687-1689 del notari de Tarragona Josep Girona, adquirit per compra. Del fedatari, per autoritat apostòlica i reial, actiu fins 1707, sabem que vivia a la plaça de la Peixateria. El volum, enquadernat modernament amb tapa dura en tela marró i pergamí i foliat a llapis a l'angle inferior dret, comprèn tres anys successius –el segon sense diligència d'obertura-: 1687, setembre, 10-1687, desembre, 22 (14 f.); 1687, 29 de desembre, 29-1688, desembre, 18 (f. 15-50) i 1689, gener, 3-1689, novembre, 19 (f. 51-69) + 7 fulls en blanc. La datació tòpica de les escriptures correspon a Tarragona (convent de Santa Maria del Miracle), Puigdelfí, la Guàrdia dels Prats, els Garidells, el Catllar, Constantí, el Codony (abadia), Tamarit, Montbrió del Camp, Mont-roig del Camp, la Pobla de Mafumet, el Morell, Hi apareixen esmentats altres notaris coetanis com: Francesc Rodolat, Francesc Gil, Joan Pau Salines, Joan Fleix, Jaume Domènec Canter, Ramon Pons o Bartomeu Costany.

Entre els tipus d'instruments que conté assenyalem: procures, àpoques, debitoris, vendes i encarregaments de censals, insolutumdacions, consignacions i promesa de restitució, convenis –un de millora-, una possessió, una substitució, les vendes d'un pati i d'un terreny, l'arrendament d'un tros de terra, una firma de domini i un manament. La presència d'eclesiàstics de tota l'arxidiòcesi (de la Seu; de diferents convents: de Sant Antoni [confraria de Santa Maria de la Mercè]; de Santa Maria del Miracle [Trinitaris]; del Roser [Predicadors] i de Santa

Autor: J. Hol

Clara; del monestir de Santes Creus i de diverses parròquies) permet deduir que es tracti d'un llibre de la mensa arquebisbal. Quant al fedatari (el seu signe apareix en uns deu documents solts del fons de l'Ajuntament de Tarragona), tal vegada es pugui relacionar amb Gabriel Girona († 1641) que havia estat clavari de comuns o amb els sastres Ramon Girona, major i menor i Gaspar Girona, jove, pagès, descoberts entre els testimonis i amb Francesc Girona, prevere i doctor en drets, rector entre 1687 i 1699, de Sant Feliu de Constantí.

L'AHT en conserva un capbreu de la sagristia d'aquesta església parroquial dels anys 1690-1692 (15 f.), dins un llibre amb altres capbreus del notari tarragoní Francesc Focs (sig. top. 269).

Altres

La col·lecció de l'AHT ha incorporat igualment impresos de Salomó i la Canonja lliurats per l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, el 4 d'octubre i, per donació del Sr. Josep Maria Sanet i Jové, un aplec de documents de José Juan Alcaraz, mestre de la Pobla d'Arenós (Castelló), entre 1919 i 1921 i posteriorment amb diversos càrrecs administratius de 1a i 2a ensenyança, de la Universitat de Saragossa, de l'Escola Superior d'Arquitectura i de l'Escola Oficial d'Aparelladors de Barcelona -Orense, Barcelona, Las Palmas de Gran Canaria, Lleida, València, Saragossa i Barcelona, 1921-1956-, datats entre 1929 i 1968, relatius als serveis prestats en la seva vida laboral.

NOTÍCIES

Taller sobre conservació preventiva, en especial el tractament contra els fongs

El dia 24 d'octubre de 2007 es va celebrar a l'Arxiu Històric de Tarragona el "*Taller sobre conservació preventiva, en especial el tractament contra els fongs*", impartit per M. Àngels Calvo, Doctora en Microbiologia de la UAB i Alícia Roma, Coordinadora Tècnica del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. L'objectiu del curs era mostrar els diferents agents bacteriològics que poden afectar els documents dels arxius, així com també les tècniques de conservació preventiva, per tal d'evitar-ne la propagació pels dipòsits dels arxius.

Autor: J. Hol

Neteja de les galeries i el paviment del claustre

En l'apartat de millores de l'edifici, s'han anat succeint diverses intervencions, com la neteja de la façana principal, incloses la pintura dels elements de ferro i la col·locació d'una barana al terrat del cos de dipòsit, així com la renovació de les proteccions contra els coloms; l'adequació de la porta i l'escala per a les persones amb minusvalidesa, eliminant l'esglaó d'accés i instal·lant una cadira automàtica o la remodelació dels serveis de la planta -1. Finalment, entre la fi de desembre i el mes de març, s'ha ennoblit considerablement l'aparença del claustre, els murs i les voltes dels quals havien estat pintats de nou al principi del 2007 i canviada la porta doble, després de la supressió dels fongs i de la brutícia que recobrien la pedra de l'estructura dels pilars i arcs de les galeries i del paviment del pati. La totalitat de la superfície afectada ha recobrat el seu color original mitjançant un rentatge en sec amb silicat d'alumini a baixa pressió i la seva protecció per l'aplicació amb polvoritzador d'un hidrofugant.

Mor el Dr. José Sánchez Real

Autor: J. Hol

El passat mes d'abril ens va deixar l'estudiós i erudit José Sanchez Real. Originari de Gaucin (Malaga) va ser un habitual investigador de l'Arxiu Històric de Tarragona, on va portar a terme un notable treball de recerca, traduït en multitud d'articles de premsa i en nombroses publicacions. Treballador incansable, va esdevenir una figura cabdal de la investigació històrica de Tarragona i el seu entorn, una tasca que va bastir a partir de la consulta dels fons de l'AHT. L'any 2002 va dipositar a l'Arxiu una part del seu fons personal, que consisteix, bàsicament, en documents de treball.

La seva tasca, com la seva persona, han deixat un gran record en el nostre arxiu i en la ciutat en general.

DIFUSIÓ

L'AHT, a través del Servei de Publicacions del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, va publicar el quadríptic "Els fons notarials de l'Arxiu Històric de Tarragona", amb un ampli tiratge, per tal de donar a conèixer la totalitat d'aquests fons reunits a l'AHT –de la fi del segle XV a l'any 1907-, en les diferents sèries que comprenen, els instruments de descripció disponibles i les inexhauribles possibilitats d'explotació que ofereixen als investigadors la riquesa de dades i la diversitat d'aspectes recollits.

L'exposició "Pergamins segellats de l'Arxiu Històric de Tarragona"

Del 10 de gener a l'1 de febrer el vestíbul de la Casa de la Generalitat, al carrer Major, seu dels Serveis Territorials del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació a Tarragona, va acollir una exposició de documents custodiats a l'Arxiu Històric de Tarragona. La mostra consistia en una reduïda selecció de pergamins segellats, dels prop de 2.100, de diferents tipus de fons i procedències –Ajuntament de Tarragona, Comtes de Santa Coloma, famílies Castellarnau i Moragas, Cartoixa d'Escaladei, Tardajos (Burgos), Quadra de Su (Riner, Solsonès), Cruïlles, Olvan (Berguedà)...- d'un ampli abast cronològic (1056-1783), conservats habitualment en capses especials i carpetes, dins arxivadors de plànols.

Autor: J. Hol

La iniciativa sorgí en primer lloc de la tasca de descripció del conjunt documental, del tractament de preservació-conservació -sistema de carpeta-caixa- aplicat específicament als setanta-nou exemplars més solemnes, encara proveïts del segell penjant, com a element de validació i autenticació i de la seva progressiva digitalització, que en facilita la consulta sense manipular-los. Les peces escollides -tretze pergamins i tres segells de cera vermella solts- estaven datades a Tarragona, Tortosa, Barcelona, Pina de Ebro, València, la Grande Chartreuse (Alps francesos), Perpinyà i Roma, entre 1233 i 1624 i corresponien en la seva major part al fons de l'Ajuntament de Tarragona i tres al monestir de la Cartoixa d'Escaladei.

Autor: J. Hol

Aquest esdeveniment cultural, però, responia sobretot a un desig de difusió del patrimoni documental, traslladant-lo fora del centre arxivístic, amb un afany pedagògic, reforçat per l'edició de cartells, d'un tríptic explicatiu i la presència, a l'interior de les noves vitrines, de reproduccions fotogràfiques relatives als segells i peus de comentari i de dos plafons, per a la millor interpretació del material exhibit. Tant pel format especial com per requerir unes condicions de conservació específiques, atesa la naturalesa del suport i la fragilitat dels que porten segell, els pergamins no són fàcilment visibles, restant sobretot limitat el seu accés a especialistes, més tenint en compte l'antiguitat i les dificultats de la lectura. Alhora s'intentà presentar al públic en general una mostra d'exemplars originals, de tipologia diversa, singular qualitat estètica i interès quant a llur contingut. Foren expedits per la cancelleria reial (Pere III, Joan I i Violant de Bar, Alfons IV, Maria de Castella, com a lloctinent general), l'arquebisbat (Aspàreg de la Barca, Rodrigo Tello, Pere de Clasquerí), el papat (Benet XIII, Urbà VIII), el prior de la Grande Chartreuse, els infants (Ramon Berenguer, comte de les Muntanyes de Prades i Joan, duc de Girona, com a governador general), l'oficialat (Dr. Jaume Reig, d'Antoni Agustí i Albanell) i la cort dels veguers.

Fins a la clausura de l'exposició, a més dels nombrosos assistents el dia de la inauguració, es comptabilitzaren 684 visitants.

Exposició "VALENTÍ CANADELL. *Fotògraf.* Retrospectiva en blanc i negre"

La Fundació Caixa Tarragona i l'Arxiu Històric de Tarragona han organitzat conjuntament aquesta exposició, que dóna una perspectiva de l'obra en blanc i negre del fotògraf tarragoní Valentí Canadell Ribera (Barcelona 1932 – Tarragona 1995).

Especialitzat en fotografia comercial i d'estudi, la seva producció abasta un total de quaranta-set anys, durant els quals bona part de la ciutadania de Tarragona va passar per la seva càmera. La vida quotidiana dels tarragonins, l'activitat social a la ciutat i l'evolució urbanística queden perfectament reflectides a través de les imatges del fotògraf.

El fons fotogràfic de Valentí Canadell va ingressar a l'Arxiu Històric de Tarragona l'any 2003, i des d'aleshores s'ha portat a terme una feixuga tasca de tractament arxivístic, fruit de la qual avui s'han digitalitzat un total de 152.070 imatges, alhora que s'han efectuat processos de neteja i condicionament d'una elevada proporció del material fotogràfic que integra el fons.

L'exposició s'ha centrat en el material generat per l'activitat del fotògraf durant les dècades dels anys 50 i 60, i està estructurada en els àmbits temàtics següents: Vida Quotidiana, la Ciutat Viva, l'Activitat Comercial, Tarragona i el seu entorn i el Retrat, que revelen el contingut de l'obra de Canadell. S'exposen una vuitantena d'imatges, complementades per diverses vitrines, en què es poden contemplar aspectes complementaris, com ara les càmeres i aparells fotogràfics utilitzats per Canadell o la premsa de l'època, per documentar les imatges o un espai en què es pot observar el tractament que del fons del fotògraf es realitza des de l'AHT. Al final del recorregut, s'ha instal·lat un reproductor gràcies al qual el visitant pot admirar un centenar més de fotografies que es projecten ininterrompudament.

Inauguració de l'exposició.

D'esquerra a dreta: Sr. Xavier Bas, Director de la Fundació Caixa Tarragona; Sr. Ricard Ibarra, Director de l'AHT; Sra. Cristina Canadell; Sr. Ramon Alberch, Subdirector General d'Arxius i Gestió Documental; Dr. Gabriel Ferrater, President de Caixa Tarragona i els consellers municipals Sra. Victòria Pelegrín i Sr. Raül Font-Quer

(Autor: J. Hol).

Així mateix, s'ha incorporat un llibre de visites, en què les persones que hagin passat per la mostra poden anotar les seves opinions i comentaris respecte de l'exposició, en conjunt o sobre fotografies en particular, aportant dades que contribueixin a documentar-les més exhaustivament.

Cal fer esment també de l'edició del corresponent catàleg que inclou, juntament amb les fotografies exposades, diferents textos que fan referència a aspectes històrics de la fotografia a Tarragona, a la documentació fotogràfica de l'AHT, amb atenció especial al fons del fotògraf i a la personalitat més íntima de Valentí Canadell.

Autor: J. Hol

La mostra ha estat comissariada per Cristina Canadell i Ricard Ibarra, i la producció ha anat a càrrec de la Fundació Caixa Tarragona, que ha aportat igualment la seva sala d'exposicions del carrer Higini Anglès per a allotjar-la.

Va ser inaugurada el passat dia 6 de juny amb una gran assistència de públic, i romandrà oberta fins al dia 24 d'agost. Hi ha la previsió que aquesta exposició sigui itinerant i que es pugui veure també en diferents poblacions del Tarragonès i de les comarques tarragonines.

Visites

Des de l'estiu passat l'AHT, dins la seva línia pedagògica, ha registrat diverses visites i pràctiques de grups d'estudiants universitaris i d'alumnes de secundària de diferents especialitats i centres de la ciutat, d'acord amb les propostes plantejades.

El mes de juliol, el Dr. Jordi Piqué i Padró acompanyà set alumnes de l'Escola d'Estiu del Col·legi de Doctors i Llicenciats. El 26 d'octubre, la Dra. Anna Isabel Serra portà uns deu alumnes de l'Escola Universitària de Turisme i Oci de la URV, per tal de descobrir-los les possiblitats de l'arxiu de cara al món turístic (utilització de fotografies, plànols o documentació audiovisual). El 14 de novembre, el professor Xavier Ferré, de Complements de formació III de la URV, amb 15 alumnes de 1r d'Història Moderna i Contemporània, visità l'AHT per tractar les fonts essencials per a la recerca historiogràfi-

ca (inventaris d'associacions, registre de la presó, documentació gràfica: mapes, cartells...), sobre la memòria històrica. El 21 del mateix mes altres nou estudiants, acompanyats dels professors de la Unitat de Geografia de la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili José Ignacio Muro Morales i Joan Jaume Iniesta Girona, de 5è de Geografia (assignatura: Teoria i mètodes de la Geografia I) van venir a l'Arxiu per observar i comentar la documentació de la Gerència Territorial del Cadastre: plànols de Rústica, cèdules de propietat, relacions de parcel·les i de propietaris i resums generals, en especial de la Canonja, amb vista a l'elaboració de treballs posteriors. El 27, fou el torn de dotze alumnes de tercer

Autor: J. Hol

curs de la Unitat Predepartamental de Comunicació Audiovisual, Publicitat i Periodisme de la Universitat Rovira i Virgili (professora: Maribel Serra), interessats en el tema del cinema a les comarques de Tarragona i en l'escola activa, per tal de familiaritzar-se amb les fonts documentals. El 19 de desembre, la Dra. Montserrat Sanmartí, de l'Àrea de Ciències i Tècniques Historiogràfiques, realitzà una classe pràctica a uns quinze alumnes, completada amb el comentari sobre els pergamins segellats de l'AHT. El 4 de febrer, uns quaranta alumnes de Ciències de l'Educació i Psicologia (Dra. Isabel Miró) van recórrer l'Arxiu, on van veure una sèrie de documents especialment seleccionats per il·lustrar el camp de l'Ensenyament.

D'altra banda, els dies 10 i 11 d'octubre la professora Maite Blay de l'IES Pons d'Icart va visitar el claustre de l'AHT amb quaranta alumnes de dos cursos de 1r d'ESO, per a una primera aproximació a l'Arxiu, a partir de la descripció exterior dels espais. Els dies 28 i 29 de maig, vingué novament amb tres grups més de 1r i 3r d'ESO (un total de 40 estudiants), per conèixer els principals àmbits de treball –del moll de descàrrega a la sala de consulta-, funcions i contingut de l'AHT, completat amb una mostra il·lustrativa de documents textuals (pergamins, protocols, expedients personals, d'associacions...), cartogràfics, fotogràfics, -amb exemples de diferents tècniques i de l'específic tractament arxivístic aplicat en cada cas-, sonors i audiovisuals. El 16 d'abril, vint-i-un alumnes de l'IES "Torreforta" (professores Raquel Pérez Bueno i Sílvia Borges), van acudir al centre per tenir un coneixement directe de l'ús i la funcionalitat de l'AHT i, prèvia tria d'algunes fotografies, van dur a terme una activitat del Taller de Recerca (estudi sobre l'evolució de la ciutat en els darrers 100 anys mitjançant l'anàlisi d'imatges que reflectissin aquests moments històrics en espais i situacions concretes). De la mà del director Salvador Pérez Tarragó, les reproduccions de les imatges sol·licitades serviren per a l'exposició del treball realitzat a posteriori a l'Institut. Els proppassats dies 10-12 de juny les professores Olga Cañellas Mestres, Núria Tibau Guasch i Maria López Piñón, de l'IES "Antoni de Martí i Franquès", van conduir sis grups d'alumnes de 2n d'ESO (un total de 150), dins un crèdit de síntesi sobre la Tarragona medieval –activitat iniciada el 2004-, per posar-los en contacte directe amb l'Arxiu i estimular l'observació de la documentació en pergamí i paper de l'Edat Mitjana -privilegis, correspondència, llibres d'acords municipals, de comptabilitat-, fixant-se en el procés de fabricació dels suports escripturaris, l'activitat dels notaris i la de les cancelleries reial i papal.

COL·LABORACIONS

Jornades d'Estudi i Debat: Tarragona a l'època de Cristòfor Colom

Amb la col·laboració del Centre d'Estudis Colombins, de la Universitat Rovira i Virgili i dels Serveis Territorials del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació a Tarragona, el passat mes de novembre l'AHT va organitzar les Jornades d'Estudi i Debat "Tarragona a l'època de Cristòfor Colom".

El fet que documentalment es conegui l'estreta relació de Cristòfor Colom amb algun personatge de Tarragona, juntament amb l'aparició amb una certa freqüència del cognom Colom en la documentació de Tarragona coetània a aquest personatge, i considerant també que hi ha un cert desconeixement d'aquesta època a cavall de la baixa edat mitjana i l'inici de l'edat moderna, va impulsar la realització d'aquestes Jornades, que varen tenir lloc a la seu de l'arxiu, els dies 8 i 9 de novembre de 2007.

El dia 8 es van pronunciar les ponències següents: "Europa entre dos segles: les conseqüències d'una expansió", a càrrec del Dr. Lluís Navarro Miralles; "Tarragona al segle XV. Consolidació d'un centre econòmic regional", de la Dra. Maria Bonet Donato; "El conflicte del blat a la Baixa Edat Mitjana: el cas de Tortosa i Tarragona", pel Sr. Albert Curto Homedes i "La Inquisició a Tarragona al segle XV: el cas d'Andreu Colom", pel Dr. Joan Bada.

El dia 9 l'atenció es va centrar en la figura de Colom i les seves relacions amb Tarragona; així, al matí se succeïren les ponències de la Dra. Isabel Companys Farrerons "Comentari de documentació de la Tarragona del s. XV conservada a l'Arxiu Històric de Tarragona" i de la Dra. Montserrat Sanmartí Roset "L'escriptura de Cristòfor Colom. Una mostra de catalanitat". La tarda es va inici-

Una de les taules rodones de les Jornades d'estudi i debat "Tarragona a l'època de Cristòfor Colom": Sr. Albert Curto, Dra. Maria Bonet, Sra. Maria Porter, Dr Joan Bada i Dr. Lluís Navarro (Autor: J. Hol).

ar amb la projecció del documental "Enigma Colom" i va continuar amb les ponències del Sr. Ernest Vallhonrat "Les relacions de Cristòfor Colom amb Tarragona: Miquel Ballester, amic i company de Colom" i del Sr. Antoni Soler "Els Colom de Tarragona".

Van seguir a les ponències d'ambdós dies dues taules rodones en què es varen posar en comú les diverses qüestions sorgides de les ponències presentades, així com les plantejades pels assistents en els torns oberts de paraules.

Cal fer esment que les Jornades es van oferir als alumnes de la URV com a crèdit lliure, amb la qual cosa l'assistència d'estudiants de la Universitat va ser notable.

L'arxiu té previst incorporar a la seva pàgina web els textos de les ponències i les gravacions de les taules rodones, per tal que puguin ser accessibles al públic en general.

Finalment, dir que les Jornades van tenir un ampli ressò en els mitjans de comunicació, tant pel que fa a premsa com ràdio i televisió.

Exposició
"Els plànols topogràfics parcel·laris del terme d'Alcover. La interpretació del document"

El dia 13 de juny, a les 20 hores, es va inaugurar a la sala d'exposicions temporals del Museu Municipal d'Alcover, l'exposició "*Els plànols parcel·laris del terme d'Alcover. La interpretació del document*". La seva organització va anar a càrrec de l'Arxiu Municipal d'Alcover (AMA) i del Museu Municipal d'Alcover (MMAL), en col·laboració amb l'Arxiu Històric de Tarragona. Aquesta mostra s'emmarca en el programa d'activitats primavera-estiu del Museu Municipal i té prevista la seva durada fins al 28 de setembre.

Reserves de la sala d'actes i de l'aula de formació

Com en anys anteriors, el 14 de novembre l'AHT va cedir la sala d'actes per a una conferència d'Intermón-Oxfam.

El 6 de maig, tingué lloc, al mateix espai, la presentació del llibre *La Guerra d'Àfrica* (1859-60). *Els 466 del general Prim* (Cossetània Edicions) d'Alfred Redondo Penas, a càrrec del Dr. Daniel Piñol i Alabart, professor titular de Ciències i Tècniques Historiogràfiques de la UB. L'acte va comptar amb una nodrida assistència.

Autor: J. Hol

D'altra banda, el 16 d'abril, la vintena d'alumnes vinguts de l'IES "Torreforta" van realitzar, dins l'aula de formació, una activitat del Taller de Recerca, a partir de la projecció de fotografies digitalitzades de Tarragona.

Cessió del claustre a l'IES Pons d'Icart

El 27 de maig, com ja és habitual, l'IES Pons d'Icart ha celebrat el comiat i el lliurament d'orles i diplomes als alumnes de Batxillerat (promoció 2007-2008) al claustre de l'AHT. Pel perill de pluja, en lloc del pati, enguany es va optar per ocupar tres de les galeries porticades per al desenvolupament dels actes.

ARXIUS DEL TARRAGONÈS

Tractament documental als municipis del Tarragonès

Salomó

Des de l'Arxiu Històric de Tarragona i en col·laboració amb el Consell Comarcal del Tarragonès, s'ha posat en marxa el servei d'assistència municipal en l'àmbit del patrimoni documental a les poblacions del Tarragonès. Salomó ha estat el primer municipi de la comarca en incorporar-se a aquest servei i el mes de març es van iniciar les tasques de tractament documental. Fins a aquest moment, l'AHT només disposava d'un informe de l'any 1990 sobre la situació d'aquest arxiu i d'un inventari datat l'any 1996.

El fons documental de la població, ubicat en el primer pis de les dependències de l'Ajuntament (a l'antic habitatge del secretari municipal), abasta des de l'any 1842 fins a l'actualitat i té una extensió aproximada de 70 metres lineals. En primera instància, la intervenció ha anat dirigida, d'una banda, a analitzar les condicions del dipòsit documental i proposar mesures per a millorar la conservació de la documentació dipositada. En aquest sentit s'ha instal·lat un termohigròmetre per controlar la temperatura i la humitat. Pel que fa a la descripció, l'arxivament i l'accés, s'ha realitzat una comparativa entre l'inventari existent a l'Ajuntament i les dades del que disposàvem a l'AHT, per tal de determinar possibles desviacions. Així mateix, s'han normalitzat les unitats d'instal·lació, incorporant capses d'arxiu en tots els casos en què ha estat possible i renovant la resta, a fi de millorar les condicions de conservació.

Paral·lelament a aquestes actuacions, s'ha creat una aplicació informàtica que permetrà gestionar els instruments de descripció, controlar de forma adequada el fons documental municipal i millorar l'accés del propi personal administratiu de l'Ajuntament a la documentació. Complementàriament, tan bon punt hagin finalitzat aquestes línies de treball, està previst aplicar les Taules d'Avaluació Documental (TAD) ja aprovades per la Comissió Nacional d'Accés Avaluació i Tria de la Documentació (CNAATD), per procedir a l'eliminació de la documentació que no sigui de conservació permanent.

En definitiva, les tasques que es porten a terme han de permetre que l'Ajuntament de Salomó disposi d'un sistema d'arxiu eficient que garanteixi una correcta gestió del patrimoni documental local.

La Canonja

Per altra banda, en el marc de la subvenció anual que la Diputació de Tarragona ha atorgat l'any 2007 als Arxius de la Generalitat de Catalunya ubicats a les comarques tarragonines, des de l'Arxiu Històric de Tarragona s'han seguit, mitjançant l'import obtingut, unes línies de treball aplicades a l'actualització de l'inventari del fons documental de l'Ajuntament de la Canonja.

La documentació de l'entitat municipal descentralitzada (EMD) de la Canonja abasta des de l'any 1688 fins a l'ac-

Autor: A. Garcia

tualitat i posseeix un volum considerable, degut en part al creixent augment de la població en els darrers anys.

Aquesta intervenció va tenir lloc entre el dia 10 de desembre 2007 al 22 de febrer d'enguany, i s'ha desenvolupat en diferents línies d'actuació: registre de la documentació de 1984 a 2006 generada per les àrees d'intervenció i urbanisme; control i gestió de transferències amb un volum de 21,61 m/l transferits al dipòsit situat a l'antiga sala de Correus i eliminació de publicacions oficials (BOE, DOGC), que no són de conservació permanent.

Un cop finalitzada la beca, l'Ajuntament canongí ha destinat una persona a temps parcial per portar el dia a dia de l'arxiu. Complementàriament, està prevista la incorporació a curt termini de la Canonja al servei d'assistència al patrimoni documental que, com esmentàvem, es presta a través del Consell Comarcal, de manera que des de l'AHT puguem garantir una correcta gestió documental i un eficient funcionament del sistema d'arxiu.

La laboriosa (de)construcció de l'Arxiu Municipal de Constantí,

per Josep Estivill

Una breu història

L'Arxiu Municipal de Constantí comença a funcionar el 2002 com un equipament cultural que ofereix als investigadors la consulta de la documentació històrica

en condicions dignes. Durant el primer any s'ordena i realitza l'inventari -compta amb unes 3.500 unitats documentals- i el 2003 s'inaugura específicament la seu de l'Arxiu Històric Municipal, a l'edifici de l'antic Hospital, avui ocupat també per la Biblioteca Pública.

Des de l'Arxiu Històric es porta a terme una tasca de digitalització de la documentació antiga més rellevant, amb l'objectiu d'ampliar-ne la difusió a través d'Internet -per cada usuari presencial n'hi ha una vintena de virtuals- i, a la vegada, d'evitar la seva manipulació física. De manera paral·lela, es treballa el vessant administratiu, com en l'ordenació de l'arxiu de gestió de Serveis Tècnics -dues vegades-, de la Secretaria -una vegada-, de Serveis Socials -dues vegades-, el despatx dels regidors -una vegada-, etc. Però les actuacions es produeixen *a posteriori*, al final del cicle de vida del document, un cop l'expedient s'ha tancat, i merament per resoldre el greu problema de l'amuntegament de les capses als dipòsits. És una feina a mitges que serveix de ben poc.

El 2007, però, es produeix un canvi significatiu. L'Ajuntament aprova la implantació d'un Sistema de Gestió Documental, la qual cosa comporta que l'arxiver s'ocupi de la documentació administrativa ja des de l'inici del cicle de vida del document. Des de llavors, s'han aprovat els principals textos normatius -projecte general, reglament d'arxiu, normes de funcionament de la gestió documental- i s'han millorat els dipòsits de la documentació administrativa amb la retirada d'un munt d'objectes impropis que hi havia pel terra i amb la instal·lació d'unes prestatgeries mòbils compactes. Tots aquests canvis han dignificat el servei d'arxiu i, sobretot, han donat visibilitat a la figura de l'arxiver i han ajudat a definir correctament les seves funcions.

De portes enfora, a banda de les tasques més rutinàries del dia a dia, el principal objectiu ha estat la sensibilització, dignificació i difusió del valor social i cultural del patrimoni documental de Constantí. El patrimoni documental entès com a dipositari de la memòria col·lectiva, una mena de banc de dades -potser la font d'informació més important- per conèixer la gent i les activitats esdevingudes al poble durant els darrers segles.

Aquesta finalitat didàctica s'ha vehiculat a través de la creació i manteniment d'un lloc web específic de l'Arxiu Històric, de l'elaboració del butlletí "El Racó de l'Arxiu" i de la coordinació d'una col·lecció de monografies sobre la història de Constantí.

El valor del patrimoni documental

El web de l'Arxiu Històric (en funcionament des de finals de 2004) es va dissenyar per apropar el servei d'arxiu als ciutadans. S'hi van penjar els principals instruments de descripció -guies, inventaris i catàlegs-; es va oferir accés digital als llibres d'actes del Ple de l'Ajuntament (1844-1972) -6.389 imatges- i a la totalitat del petit fons del Sindicat Agrícol de Treballadors del Camp de Constantí (1934-1936) -40 imatges-; es van buidar els llibres d'actes i es va redactar un extracte dels acords del Ple (1844-1911) -3.417 informacions de deliberacions o acords-; es va incloure també la versió electrònica del butlletí "El Racó de l'Arxiu" i de l'exposició virtual "L'arxiu de la memòria", amb un aplec de documents curiosos i singulars trobats en el procés de descripció del fons de l'Ajuntament; un joc de preguntes i respostes sobre la revista "Estudis de Constantí" i un recull de recursos a Internet per a investigadors interessats en fer recerca sobre el poble. Després, es va confeccionar la "Biblioteca Digital de Constantí", el repertori bibliohemerogràfic més ampli existent sobre el municipi (299 referències). El web ha tingut un enorme ressò d'acord amb les prop de 18.000 visites recollides des de finals de 2003 fins a començaments de 2008 i ha permès arribar a les persones que, per incompatibilitat d'horari o per residir fora del municipi, mai no podien acostar-se a l'arxiu.

El butlletí "El Racó de l'Arxiu", per la seva banda, ha tret 21 números entre desembre de 2003 i octubre de 2006, amb un total de 218 pàgines editades. Es va concebre inicialment per donar publicitat a les activitats portades a terme i els serveis que es presten des de l'arxiu però, sobretot, per fer front als tòpics sobre la funció dels arxius i dels arxivers –l'eterna visió dels arxius com uns llocs foscos i plens de pols. Els destinataris eren els treballadors i els polítics de la pròpia administració, els usuaris habituals i els esporàdics però, molt especialment, els no-usuaris de l'arxiu, aquells que no hi tenien cap interés en especial. La imatge a vendre era la de l'arxiu com una oficina administrativa que presta un servei administratiu a la pròpia administració i als ciutadans (més enllà de la funció cultural, que també li és pròpia). Per això, apareixien articles explicant, per exemple, els drets i deures dels ciutadans lligats a la llei de protecció de dades de caràcter personal o el valor democràtic de la transparència informativa. Però tot això no es va entendre massa. "El Racó de l'Arxiu" va ser, en part, una publicació fracassada. Va agradar a les persones ja predisposades en favor de l'arxiu i de la recuperació de la història de Constantí i va decebre (o deixar indiferent) la resta de gent. En realitat, només

van interessar els continguts més convencionals de caire cultural i centrats en la realitat constantinenca; la part més tècnica o més nova, lligada a la gestió documental i administrativa, no va tenir cap èxit.

El darrer projecte posat en marxa és la col·lecció de monografies sobre la Història de Constantí. El primer llibre, publicat el 2007, està dedicat als anys de la II República (1931-1936) i el segon és una biografia dedicada al Dr. Aleu. Es tracta d'uns llibres eminentment divulgatius, amb textos escrits en un estil molt planer i amb poques notes a peu de pàgina; amb un disseny de gran format, on domina el component visual i les il·lustracions. En tots dos casos, la recuperació de la memòria històrica serveix, a més a més, per donar a conèixer la important documentació que conserva l'Ajuntament.

Els fons documentals

La difusió del patrimoni documental va lligada, lògicament, a la seva recuperació i preservació. El fons més important que hi ha a les prestatgeries de l'Arxiu Municipal és el de l'Ajuntament de Constantí, que n'ocupa uns 550 metres. Conté tota la documentació generada i rebuda per l'entitat, preferentment a partir de mitjan segle XIX (encara que hi ha alguns documents anteriors; el més antic, de l'any 1656). Permet resseguir els acords dels òrgans col·lectius de govern (Ple de l'Ajuntament, Comissions Gestores, Junta Revolucionària de 1868, Comitè de Milícies Antifeixistes de 1936, Juntes de Govern i Comissions Permanents), la comptabilitat i la fiscalitat municipal, l'assistència social, l'Hospital de Constantí (1826-1965), les obres públiques, privades i urbanisme; les lleves militars, la seguretat pública, els padrons d'habitants, les eleccions, l'ensenyament, la cultura, el serveis agropecuaris, etc. Aquest fons disposa de diversos instruments de descripció, com un inventari de la documentació (1656-2000) i un extracte dels acords del Ple de l'Ajuntament (1844-1911) i de la còpia digitalitzada de tots els llibres d'actes del Ple (1844-1972).

El segon fons en importància correspon al Jutjat de Pau i el Registre Civil, que conté la documentació des de l'any 1838. Ocupa uns 20 metres de prestatgeria. Existeix un inventari que descriu la part més antiga del fons.

L'Arxiu Municipal també presta gratuïtament el servei de custòdia a les entitats o particulars que li confien els seus fons. El 2007 es va produir el feliç ingrés del fons personal del Dr. Aleu, eminent metge i erudit local. Es tracta d'un centenar llarg de treballs de recerca sobre temes variadíssims (història local, costumari popular, sàtira política, memòria personal, etc.). A banda es conserva una part molt fragmentària del fons d'algunes entitats del poble: el Sindicat Agrícola de Constantí (1917-1937), el Sindicat Agrícol de Treballadors del Camp (1934-1936), la Delegació Local de Falange (1939-1960), l'Associació de Treballadors d'Ajuntament de les Comarques Tarragonines (1936), etc.

Finalment, existeix una biblioteca-hemeroteca auxiliar que disposa d'algunes obres de referència dels segles XIX i XX sobre administració i legislació, que foren emprades pels treballadors de les oficines de l'Ajuntament, i també d'alguns llibres actuals, preferentment d'història local, dipositats a la Biblioteca Pública.

Un projecte de futur

L'Arxiu Municipal treballa, en resum, al voltant de dos grans eixos: un ús primari dels documents, lligat a la seva funció administrativa, i un ús secundari, un cop prescrit el seu valor legal, lligat a la funció cultural de testimoni històric. En tots dos casos, l'arxiver desenvolupa una doble tasca; d'una banda, l'estricta realització de les actuacions més tècniques -ordenar els dipòsits, confeccionar instruments de descripció, etc.- i, de l'altra, una tasca pedagògica de sensibilització en favor de la preservació d'aquests fons.

En els orígens, l'Arxiu Municipal de Constantí es va bastir a partir d'un model historicista. La tasca de l'arxiver consistia en capbussar-se en una sala de dipòsit feréstega -fosca, freda i humida- i posar les capses que estaven al terra al seu prestatge. Era una feina inútil situada al final del cicle de vida del document que no tenia cap prestigi ni interès. Aquesta manera de funcionar resultava del tot anacrònica. Però durant el 2007 es va iniciar la modificació completa d'aquest model. La figura de l'arxiver se situa en l'actualitat a l'inici del cicle de vida del document. En realitat, l'arxiver és la persona que, a grans trets, i més enllà de totes les particularitats de la teoria arxivística, no fa altra cosa que incidir en l'aplicació de les normes legals que afecten la creació i circulació de la documentació (amb independència de la seva antiguitat): la llei de protecció de dades de caràcter personal, la llei de la propietat intel·lectual, la llei del procediment administratiu, la llei d'arxius i documents, les lleis del patrimoni històric i cultural, la llei d'accés electrònic dels ciutadans als serveis públics, etc. En aquest sentit, l'Arxiu Municipal de Constantí es troba situat en un procés de (de)construcció que comporta l'abandonament d'un paradigma obsolet per tal de convertir-se en un veritable servei d'arxiu modern.

SILENCI..., S'INVESTIGA

El món de les injustícies,

per Josep Recasens i Llort

Al llarg dels anys les persones anem canviant de formes d'actuar i de costums; el que a la joventut semblava una utopia, a l'edat adulta esdevé una realitat i a la vellesa potser ens adonem que no hem aprofitat el temps com calia.

Quan ens posem a aprofundir en els fets passats de casa nostra, sembla ser que els mitjans de comunicació tinguin a la mà la solució. Però quan volem conèixer uns esdeveniments concrets, notem que a vegades ens trobem impotents per cercar una informació que s'acosti a la veritat i que pugui reflectir el que volem saber i expressar.

Aprofundir en la repressió portada a terme a l'acabament de la guerra civil ha sigut i és un dels aspectes no conclosos per la nostra societat, que molt sovint dóna per fet realitats que, quan es volen esclarir amb més detall, encara es troben lluny de la concreció.

Voler saber el que va passar en una època determinada, crec que és l'obsessió de moltes persones, però la

falta de dades i recursos impossibilita de moment que aquest somni es converteixi del tot en realitat.

Molts són els mitjans que ens donen informació en general de la contesa civil, però, quan hem de baixar a un estadi per poder concretar, no tenim més remei que pouar en els arxius que ens aporten informació d'aquesta classe, atès que les fonts orals moltes vegades són distorsionades, perquè la memòria humana flaqueja i les concrecions es tornen vagues i imprecises.

Fins als moments actuals, l'Arxiu Històric de Tarragona ha sigut per a mi la font documental on he pogut consultar la sèrie d'expedients de persones de la província, classificant-les per comarques. Els treballs que he portat a terme han consistit en identificar els represaliats de les comarques i ciutats següents:

Conca de Barberà, Baix Ebre, Tarragona, Reus, Alt Camp, Baix Camp i Baix Penedès.

Les restants comarques es troben en fase de preparació i publicació.

Si la persona és un cúmul d'imperfeccions, els que van manar, Déu n'hi do! Examinant els diversos expedients es poden comprovar les misèries humanes, les injustícies i les causes que comportaren un enfrontament, i, si mirem enrere, l'any 1936 principalment, analitzant-ho d'una forma freda, s'arriba a la conclusió que la repressió que havia de venir el 1939 tindria efectes cruents sobre les persones i les famílies. Les diverses situacions que ens mostren els papers només són una mínima part dels sofriments que patiren els processats (alguns sense causa) i familiars.

Es creu que tots van ser culpables, uns més que altres? És molt difícil d'esbrinar-ho; potser els ímpetus de joventut es pagaren cars, i els vencedors (la història sempre l'escriuen els guanyadors) amb la llei i la força van fer el que creien que havien de fer? No ho sé. Van tenir sort en atemorir una societat que no va tenir més remei que donar-los la raó, i actualment, després d'uns anys, s'ha vist que les injustícies que van portar a terme han comportat

Autor: J. Hol

senyals i nafres a una societat, la dels vençuts.

Si aquests esdevingueren forts de caràcter, suportant injustícies i penalitats, és normal que en els moments actuals els seus familiars reivindiquin la dignitat d'aquelles persones que, per no haver pensat igual que els guanyadors, han de tenir un lloc en la nostra societat.

Si la dignitat humana es troba garantida i les normes de convivència actuals són constants, amb els anys es descobriran aspectes importants de la repressió franquista. Encara que manca molta documentació, crec que, per donar-nos una idea d'aquells temps viscuts, hauran de sortir més documents, sempre que els poders actuals posin a l'abast dels investigadors els instruments necessaris.

S'haurà de despertar la societat, per tal que s'interessi cada cop més per les vivències dels seus familiars i per l'ambient dels anys de la dictadura.

PUBLICACIONS QUE HAN UTILITZAT FONS DE L'ARXIU

-Josep Recasens i Llort, *La repressió franquista al Baix Penedès* (1938-1945). Cossetània Edicions. 2007, 336 p.

-Isabel Companys i Farrerons, "L'activitat dels notaris al servei de la ciutat de Tarragona i el tractament de la documentació municipal durant la segona meitat del segle XIV", dins *L'home i l'historiador. Miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes. Estudis Històrics*, ed. per Manel Güell i Salvador-J. Rovira i Gómez. Tarragona: Port de Tarragona. 2007, p. 129-148.

-Lluís Ballester Baiges, "Notaris de Tarragona a la primera meitat del segle XIX. L'endogàmia", dins *L'home i l'historiador. Miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes. Estudis Històrics*, ed. per Manel Güell i Salvador-J. Rovira i Gómez. Tarragona: Port de Tarragona. 2007. p. 285-292.

-Josep M. Solé i Sabaté, *La infantesa a Catalunya*. Barcelona: Angle Editorial. 2007. 316 p.

-Manuel Carrasquilla Nieto i Xavier Virgili Abelló. *La Guàrdia Urbana. 150 anys de servei*. Tarragona: Arola Editors. 2007. 206 p.

-Robert Vallverdú i Martí, *El carlisme català durant la Segona República Espanyola* (1931-1936). Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2008, 366 p.

-Manel Güell, *Camí a la revolta* (1625-1640). Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida. 2008, 212 p.

-Catàleg de l'Exposició *Valentí Canadell. Fotògraf. Retrospectiva en blanc i negre*. Tarragona: Fundació Caixa Tarragona. 2008, 128 p.

Autor: J. Hol

RECORDANT JOSEFINA CUBELLS I LLORENS

Exdirectora de l'Arxiu Històric de Tarragona,
In memoriam

El dissabte dia 1 del passat mes de març, inesperadament, ens deixava l'arxivera Josefina Cubells, que durant 15 anys havia estat directora de l'Arxiu Històric de Tarragona. Com a homenatge a qui va estar al capdavant de l'arxiu entre els anys 1977 a 1992 hem convidat diversos responsables d'institucions culturals de la ciutat i persones que hi varen tenir una estreta relació personal i professional a escriure sintèticament els seus records d'aquest vincle. Segurament és una bona manera de copsar la seva humanitat i de ressaltar també l'extraordinària professionalitat que la va caracteritzar.

Un record entranyable de la Josefina Cubells

Era l´any 79 i jo finalitzava els meus estudis universitaris com a llicenciada en Història Moderna per la Universitat de Barcelona. Jo retornava a Tarragona i com tots els companys de la promoció, vèiem el nostre futur professional amb incertesa i il.lusió.

En aquesta situació em vaig assabentar que havien sortit les oposicions al Cos d´Ajudants d´arxius, biblioteques i museus del Ministeri d´Educació i Ciència, de les quals ens examinaríem l´any 80. Eren dotze places per a tot l´Estat i calia anar a Madrid; a Tarragona segurament hi hauria alguna plaça. Aleshores jo no sabia que la decisió de presentar-m´hi guiaria tot el meu futur professional fins arribar a la posterior oposició al Cos Facultatiu i a la direcció de la Biblioteca Pública de Tarragona l´any 85.

Per poder aprovar calia tenir experiència de catalogació tant en biblioteques com en arxius i museus. Els coneixements bibliotecaris els vaig adquirir amb el Sr. Aurelio Gómez de Gracia, el meu predecessor en la direcció de la Biblioteca i els de museu amb la Walfida Pérez, al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

Josefina Cubells, entre Javier Herrera (a l'esquerra), Jesús Vico i Mariano Soriano, a la Casa de Cultura, seu de l'antic Arxiu Històric Provincial de Tarragona, el 1979.

Josefina Cubells i Llorens

La Josefina Cubells era la directora de l´Arxiu Històric de Tarragona. No cal dir que em va rebre molt efusivament, i amb la vitalitat que tots reconeixíem en ella, encantada de tenir una noia de pràctiques de catalogació de documents. Recordo que m´animava continuadament i que em deia que el professional d´un arxiu o d´una biblioteca era molt més solitari que el professor universitari, però que també exercia una tasca més autònoma i amb una implicació més personal i més directa amb el dia a dia. Vaig intuir en ella una persona incansable, divertida i agosarada, com després vaig corroborar tot el temps que vam ser companyes professionals, ella en la direcció de l´Arxiu i jo de la Biblioteca.

Durant el llarg període que vam coincidir professionalment sempre em va ajudar amb consells, orientacions i tota mena de suport que venien de la seva extensa experiència i que em van servir en la meva tasca professional.

Després de la seva jubilació, manteníem el contacte, doncs era també una usuària habitual de la Biblioteca i també es va incorporar a un club de lectura. No cal dir que sempre que venia a la Biblioteca tenia un suggeriment de millora, una orientació per fer alguna cosa nova...; les idees i la creativitat sempre l´acompanyaven en qualsevol activitat de la seva vida, fins i tot com a usuària.

Però en el fons, quan penso en ella, penso en aquella primera persona que vaig conèixer, propera, amable i vital dels anys 79/80 quan jo era jove i recent llicenciada i vaig entrar per primera vegada en aquell arxiu situat al semisoterrani de l´edifici de la Biblioteca. Arxiu que tants esforços li va costar a la Josefina traslladar i lluir al nou edifici actual. El seu suport, orientació i encoratjament em va permetre presentar-me, aprovar aquelles primeres oposicions i iniciar-me en aquesta trajectòria professional de la qual em sento tant orgullosa actualment. Gràcies Josefina.

Roser Lozano Díaz

Directora de la Biblioteca Pública de Tarragona

In memoriam:
JOSEFINA CUBELLS I LLORENS
arxivera

Durant quasi vint anys vaig poder tractar Josefina Cubells per raons de feina; primer, com a investigador usuari de l'Arxiu Històric de Tarragona, més tard, fins a la seva jubilació, com a col·legues arxivers. La seva professionalitat i l'entusiasme per la feina són dues de les qualitats que caracteritzaren l'arxivera que ara ens ha deixat.

Josefina Cubells era historiadora medievalista i arxivera. Formava part del cos superior d'arxivers, d'una generació d'arxivers i arxiveres que ha deixat una petjada important arreu de l'Estat, tant per la sòlida formació dels seus integrants com pels càrrecs de responsabilitat que han desenvolupat davant d'arxius i d'associacions professionals d'arxivers i bibliotecaris.

Autor: J. Hol

Josefina Cubells era la directora de l'Arxiu Històric Provincial de Lleida quan, a les acaballes de la dècada dels setanta, va accedir, per concurs de trasllat, a la direcció de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona. La seu de l'arxiu estava encara al semisoterrani de la Biblioteca Pública, al carrer del Gasòmetre. Des d'aquella seu petita i sense gaires condicions, just arribada a Tarragona, va potenciar l'activitat de l'arxiu: el va donar a conèixer i el va posar a disposició de la Facultat de Lletres de Tarragona, de tal manera que, tot sovint, els

alumnes dels cicles superiors hi feien pràctiques diverses d'interpretació textual, d'investigació, classes de paleografia, etc. En aquesta mateixa línia, l'octubre de 1979, va organitzar les Primeres Jornades d'Investigació dels Arxius del Camp de Tarragona en les quals, a més de les diferents ponències i comunicacions, es van presentar els primers resultats del Cens d'arxius i del patrimoni documental de la província de Tarragona, endegat sota la seva direcció. A més de l'èxit de participació, aquelles jornades li van comportar el reconeixement dels seus col·legues arxivers i de la Universitat en la tasca de protecció del patrimoni documental tarragoní. També per aquella època impulsà la construcció de la nova seu de l'Arxiu Històric de Tarragona; obra a càrrec del Ministeri de Cultura que li encarregà el projecte arxivístic de necessitats.

A començament de la dècada dels vuitanta va formar part dels funcionaris de l'Estat que van ser traspassats a l'administració de la Generalitat de Catalunya. Aquesta nova situació administrativa, que no sempre va ser acceptada per alguns d'aquells funcionaris, no li va comportar cap gran trasbals, segurament perquè ella tenia prou clar quin havia de ser el paper de la Generalitat com a govern de Catalunya; com volia el seu govern. En tant que funcionària a la Generalitat de Catalunya i directora de l'Arxiu Històric de Tarragona va seguir participant activament en grups de treball, impulsats tant pel Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya com per la Direcció General d'Arxius del Ministeri de Cultura. En la seva faceta de medievalista, a banda d'estudis seus publicats en diferents revistes especialitzades, mitjançant fructífers contactes amb la Universitat de Jerusalem, va propiciar el coneixement i transcripció de bona part dels rics fons documentals hebreus de les aljames tarragonines de Santa Coloma de Queralt, Sarral, etc.

Josefina Cubells va ser una bona arxivera, una persona d'empenta que va treballar incansablement pel coneixement i protecció del patrimoni documental de Catalunya. Des de la seva professionalitat defensava amb vehemència els seus arguments i punts de vista, cosa que, d'entrada, podia fer-la semblar una mica adusta de tracte però, en contrapartida, sabia escoltar i buscar acords amb els altres. El seu esperit independent, optimista i afable feia que resolgués amb naturalitat les situacions més polièdriques.

Recordo Josefina Cubells com una persona de caràcter ferm i decidit, excel·lent professional i una entusiasta vocacional de la seva feina d'arxivera. En molts aspectes, un bon referent i model a seguir.

Francesc Olivé Ollé

Arxiver. Responsable d'Acció Cultural de l'ANC

JOSEFINA CUBELLS I LLORENS, en el record

Aquest breu escrit voldria que fos com un agraïment i comiat a la Josefina Cubells, durant molts anys, directora de l'Arxiu Històric de Tarragona, tot recordant alguns aspectes de la seva persona i de la seva tasca.

Va ser en la meva època universitària quan vaig tenir els primers contactes amb el món dels arxius, i amb la Josefina Cubells, concretament quan, llavors, l'Arxiu Històric Provincial encara estava instal·lat al carrer Gasòmetre, als baixos de la Biblioteca Provincial, un espai reduït per a la consulta, per al treball i per als dipòsits. Durant molt temps vaig haver de freqüentar l'Arxiu Històric de Tarragona, ja que havia de fer l'Inventari dels protocols notarials de Reus, que es trobaven repartits entre l'Arxiu de Reus i l'Arxiu de Tarragona, i la Josefina em va donar totes les facilitats i atencions, per a poder-lo dur a terme.

Una de les taules de la sala d'investigadors de l'antic Arxiu Històric Provincial de Tarragona, al carrer Gasòmetre, amb Jesús Vico, Javier Herrera, Sabí Peris i Montserrat Sanmartí, el 1979.

Voldria centrar aquests records en algunes de les seves realitzacions. Crec que una de les importants tasques que va fer realitat la Josefina Cubells va ser l'elaboració del Cens d'Arxius,

en aquells moments, promogut pel Ministeri de Cultura a tot l'Estat. La Josefina va portar la coordinació de la part del cens corresponent als arxius de la Província de Tarragona, a banda també de participar directament en les tasques de realització. El cens va recollir les dades dels arxius municipals, jutjats, parròquies, cambres agràries i cooperatives de les poblacions de la província. Considero que va ser una molt bona labor, i que va servir per a conèixer millor la realitat del moment de dits arxius.

Un altre fet que la Josefina va realitzar i que vull remarcar va ser l'organització de les Primeres Jornades d'Arxius del Camp de Tarragona, amb una important participació d'estudiosos i persones interessades en el món arxivístic. Va ser una bona aportació en el camp dels arxius locals.

Considero també que un altre moment important, que va viure la Josefina, va ser el trasllat de l'Arxiu des del carrer Gasòmetre al nou edifici de la Rambla Vella, cosa que significava una gran millora en instal·lacions i en espai i unes perspectives de creixement per a l'Arxiu.

No voldria deixar d'esmentar la seva vinculació a la comarca del Priorat, el sentiment i les arrels a la comarca prioratina, i al seu poble del Molar. Recordo que, quan es va jubilar, va convidar-nos als arxivers de la zona a anar a passar un dia al Molar, per tal de conèixer el poble i el seu entorn.

La Josefina Cubells ha estat durant molts anys un referent a l'Arxiu Històric de Tarragona, en haver hagut de treballar a vegades amb pocs recursos, però la seva tasca ha servit de base per a continuar ampliant i difonent aquest món dels arxius.

Des d'aquest espai vull donar-li el meu agraïment i reconeixement.

Sabí Peris i Serradell
Director de l'ACBC

L'ARXIU DE TARRAGONA

ARCHIVO HISTORICO PROVINCIAL: RICO DEPOSITO DE FONDOS DOCUMENTALES

Articles sobre l'Arxiu Històric de Tarragona de Josefina Cubells i Luis Navarro Miralles a "L'Avenç" i del periodista David Castillo al "Diario Español" (1979).

Vaig conèixer la Josefina Cubells l'any 1990, quan vaig començar a treballar com a arxiver a l'Arxiu Històric de Tarragona. Durant dos anys i mig, sota la seva direcció, em vaig introduir en un món professional del que desconeixia l'abast. Ben aviat, vàrem conformar un petit equip, liderat per la Josefina, juntament amb Quim, Rosaura i Pilar. Tots cinc, anàvem pels ajuntaments de la comarca. Fou un començament autèntic de debó, contacte directe amb papers i ambients polsosos, sempre el recordaré. Generalment la documentació estava a les golfes i allà mateix la identificàvem per iniciar l'elaboració d'un primer inventari. Les condicions eren dures, però nosaltres érem joves. Tanmateix, la Josefina ja tenia seixanta-dos anys, i no obstant això, la seva energia i cordialitat ens esperonaven i esdevenien un exemple de dedicació professional. Quan ja només li faltaven tres anys per a la jubilació, a la Josefina no li queien els anells i es posava al capdavant de qualsevol tasca. En aquest sentit, va ser i serà un referent per als que l'hem tractat.

Amb els anys d'estudi i l'esforç esmerçat, la Josefina posseïa una àmplia i sòlida formació arxivística i paleogràfica, però ja no va tenir massa temps per endinsar-se en els nous horitzons que la professió anava ampliant més enllà de la vessant historicista de l'arxivística. Conscient dels nous rumbs i de la nova dimensió que emprenia el nostre àmbit laboral, m'animà a seguir els cursos de la segona edició del Mestratge d'Arxivística de la Universitat Autònoma de Barcelona que s'impartia a l'Hospital de Sant Pau de Barcelona.

Em va encoratjar i em va ajudar, ja que havia de compaginar les anades a Barcelona amb l'horari de treball.

Al capdavant de l'Arxiu Històric de Tarragona, a banda dels ja esmentats i amb Jesús, Rosa i Jack, quan els investigadors encara no es deien usuaris, la Josefina ens va ensenyar a atendre tothom amb rigor i professionalitat, però també amb generositat, comprensió i humanitat. Josefina Cubells es feia estimar per tots, pels treballadors, pels investigadors i per totes les persones vinculades a la cultura de la ciutat a la qual s'havia arrelat, Tarragona.

Quan es va jubilar, es van celebrar diferents actes de comiat. En un d'ells, organitzat pels directors i tècnics d'altres centres culturals de la ciutat, la Josefina va dir unes paraules sobre el que cadascú de nosaltres li havia aportat. Quan em va tocar a mi, em va mirar i va parlar de serenitat, confiança i tranquil·litat en els darrers anys de treball. Ara, com en aquells moments del desembre de l'any 1992, puc dir que, a més a més de l'amistat, entre d'altres valors, la Josefina em va donar un gran exemple de dedicació a la professió fins al final. Un exemple que sempre vaig tenir present durant els dotze anys que vaig assumir la direcció de l'Arxiu Històric de Tarragona i que m'ha acompanyat fins avui.

Jordi Piqué Padró

Cap del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de Tarragona

Josefina Cubells

Quan Josefina Cubells va prendre possessió de la direcció de l'Arxiu Històric de Tarragona, tot just m'havia llicenciat i estava preparant la tesina sobre les gemmes que es conservaven al Museu Arqueològic de Tarragona, investigació que compartia amb el treball de catalogació del fons del Museu d'Art Modern de Tarragona.

La incorporació de Josefina a l'Institut d'Estudis Tarraconenses, com a força viva de la ciutat, intel·lectualment parlant, i el fet que el Museu depengués directament de la secció de Belles Arts

Josefina Cubells, amb el personal de l'Arxiu, l'abril de 1984 (d'esquerra a dreta: Eduardo Gómez, Magdalena Barril, Glòria Calvet i Josefina Cubells i Sebastià Corbella, assegut).

Autor: J. Vico

de l'esmentat Institut van propiciar la nostra coneixença i relació professional. La temàtica de la meva investigació, tot i les facilitats que en tot moment em va procurar el Museu Arqueològic, requeria una àmplia bibliografia editada bàsicament a Alemanya. Josefina, que en aquells moments també tenia responsabilitats sobre la Biblioteca Pública, sol·lícita i eficient, mitjançant el préstec internacional, va aconseguir que pogués disposar, a Tarragona, d'un repertori bibliogràfic digne de qualsevol centre d'investigació.

D'aquest fet sorgiren coneixences i complicitats i allò que s'inicià com una relació professional esdevingué una amistat que es mantingué al llarg de la seva vida, amb el distanciament i l'apropament que la dinàmica del dia a dia ens permetien; ella potser encara més fidel que jo, per tal com tot sovint, ja jubilada, em trucava i fins i tot s'atansava al Museu per explicar-me els seus projectes d'investigació, l'interès per endinsar-se en el coneixement de la llengua anglesa o les vicissituds de la vida al Molar.

Quan penso en la Josefina em ve al record una dona d'aparença fràgil a la qual es contraposava una gran força emprenedora, una activitat constant, incansable, basada en l'afany de la feina ben feta, i alhora humana i propera a tots els seus amics.

Rosa M. Ricomà Vallhonrat

Directora del Museu d'Art Modern de la Diputació de Tarragona

La meva Josefina Cubells

La Josefina la vaig conèixer tot just arribada a Tarragona de Lleida per fer-se càrrec de l'aleshores Arxiu Històric Provincial de Tarragona, ubicat als baixos de la Casa de Cultura i amb entrada pel carrer del Gasòmetre.

Des del moment de la mútua presentació vam congeniar i va començar una amistat que es va anar desenvolupant, ajudada per la personalitat extravertida de la Josefina i per fets fortuïts com ara que, mentre no arribava la documentació sol·licitada, em donava conversa (cada cop era més llarga), que durant uns cursos seguits vaig tenir alumnes del Molar, el seu poble, coneguts seus i tot sovint s'interessava per la seva evolució i qualificacions, que la gent del Molar em convidés diverses vegades a pronunciar conferències a les quals ella assistia asseguda a la primera fila, la coincidència com a consellers en les reunions de la secció d'Arqueologia i Història del malaguanyat Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, etcètera.

La seva jubilació, la decisió forassenyada dels polítics de torn de suprimir el Ramon Berenguer IV i les llargues temporades que passava al Molar, al costat de la seva mare i de la seva germana, reduïren els nostres contactes, però en els darrers anys el seu retorn a Tarragona, junt amb el fet que jo hagués anat a viure al seu barri, van possibilitar de nou el retrobament i tot sovint ens veiem pel carrer o en actes culturals

Trobar-nos era per als dos un moment de satisfacció i sempre, després del tradicional intercanvi de petons, fèiem conversa que era més o menys llarga segons les circumstàncies.

M'he de resignar a la idea que ja ni la trobaré més ni ens aturarem a conversar, però el seu record m'acompanya i quan penso en ella no sento tristesa ans una sensació de benésser i de pau.

Salvador-J. Rovira i Gómez

Professor titular d'Història Moderna de la Universitat Rovira i Virgili

Josefina Cubells

La notícia de la mort de Josefina Cubells ens sorprengué a tots d'una manera ben desagradable. No feia molt temps que l'havia vist assistint plena d'interès a una conferència.

La vaig conèixer a inicis del curs 1977-78, quan vaig començar la meva tasca docent a la llavors Delegació de la Universitat de Barcelona a Tarragona. Una de les primeres visites que vaig fer va ser a l'Arxiu Històric de Tarragona, al carrer Gasòmetre. Em va acollir amb simpatia i amabilitat.

L'energia i vitalitat que desprenia eren les senyes pròpies que més destacaven. Em va ensenyar la documentació històrica i vàrem estar parlant dels fons que estaven per treballar. També veiérem l'extraordinari fons antic de la Biblioteca Pública, que ocupava un notable espai al mateix edifici.

Que era una dona emprenedora ho demostren les nombroses activitats que portà a terme. Jo en destacaré tres. La primera, i més important, fou aconseguir que el vell arxiu tingués una nova seu: l'espai destinat a la salvaguarda de la documentació tarragonina, tenint en compte que en aquell moment actuava com a arxiu provincial, era summament petit, per sota el nivell del carrer, la qual cosa comportava sorolls i pols, i també era incòmode per a la gestió de la documentació, per no dir que era impossible portar-la a terme. El nou edifici, l'antic convent de St. Francesc, a la Rambla Vella, semblà a tots els investigadors atraient, còmode, lluminós, silenciós i, sobretot, construït amb criteris arxivístics i amb el detall de tenir la sala de consulta abocada a un claustre.

Josefina Cubells (a l'esquerra) en una sessió de treball, a l'Arxiu Municipal de la Pobla de Mafumet, junt amb Jaume Borràs, Glòria Calvet i Francisca Herrería, el 1989 (Programa d'inventariació dels arxius municipals del Tarragonès, 1988-1992).

La seva bona relació amb arxivers de diverses institucions la portà a celebrar unes jornades arxivístiques (l'any 1979) amb un sentit doble: per aproximar-nos una visió d'especialistes sobre la documentació d'arxiu i donar a conèixer a tots els interessats els notables fons de la institució que ella dirigia. Aquesta segona activitat la repetí diverses vegades.

La tercera tasca, en la qual hi posà molt d'interès, fou continuar les transcripcions de les actes municipals de Tarragona. Ella mateixa transcriví, juntament amb Sabí Peris i Joaquim Icart, el tercer volum, que comprèn les actes dels anys 1369 i 1374-75. Aconseguí més personal per al centre, que aquest actués com a arxiu, augmentà la biblioteca necessària per a la consulta de la documentació allí dipositada i que l'atenció a l'investigador fos més atenta. Aprofità molt bé la gran empenta que les institucions del nostre país donaren als arxius, sabent combinar la categoria d'arxiu provincial amb la d'arxiu comarcal.

Dona molt relacionada amb la seva família, bona amiga dels seus coneguts, professional amatent i decidida. Així és com la recordo. Descansi en pau.

Montserrat Sanmartí Roset

Professora titular de Paleografia de la Universitat Rovira i Virgili

Discreta amistat

Poc més de dos anys era la distància que em separava de Josefina Cubells en la presa de possessió en els nostres respectius càrrecs: ella va assumir la direcció de l'Arxiu Històric Provincial el juliol de 1977. Jo ho vaig fer el setembre de 1979.

No puc dir que entre nosaltres s'establís una relació de proximitat. Sovint, des de la perspectiva que ens concedeixen els anys, em pregunto el perquè d'haver deixat passar l'oportunitat de quelcom que, segur, ens hagués enriquit més, professionalment i personal. El fet, però, és que les ocasions per fer-ho, ara, al cap i a la fi, s'han fos per sempre.

Segurament hi va tenir quelcom a veure que tots necessitem un temps per arrelar, per sentir-nos mínimament segurs en el nostre espai de responsabilitat quan hi arribem. Una seguretat que determina o condiciona la nostra capacitat de relacionar-nos. Amb Josefina Cubells la història va ser, en bona part, aquesta. En aquell ja llunyà 1979, en arribar jo a Tarragona, ella representava la imatge d'una persona perfectament consolidada en el seu lloc de treball i en la ciutat. Va assistir a la meva presa de possessió efectiva al Museu. I des d'aquell mateix moment va expressar-me la seva disponibilitat per ajudar-me en tot allò que jo cregués necessari. Ho va fer amb la seva habitual elegància, d'ofici, sense necessitat de demanar-li-ho explícitament, presentant-me sempre que tenia ocasió a tot un seguit de gent que, d'una manera o altra, m'havia de ser molt útil per a desplegar la meva tasca i per a començar a posicionar-me en la societat tarragonina d'aquella època.

Per a ella van ser, també, una anys molt atrafegats, especialment dedicats a concretar i a fer realitat el projecte de construcció de la nova seu de l'Arxiu Històric de Tarragona, una de les seves fites. Això va determinar, inevitablement, l'haver de distanciar els contactes amb ella. Malgrat tot, amb una regularitat que crec recordar prou estricta, telefonava per interessar-se per la meva situació i per a insistir, malgrat tot, en la seva disponibilitat.

Sortosament Josefina Cubells era una d'aquelles persones inquietes, gens tancada en el seu espai professional i acadèmic específic: no era gens estrany veure-la al Museu assistint i participant en les convocatòries de conferències i altres tipus d'activitats pròpies de la institució. Sempre discreta, quasi com si no hi fos. Era, però, l'oportunitat de poder saludar-la i compartir amb ella, en aquelles petites dosis que no vàrem saber administrar en horari laboral, projectes i neguits. Circumstàncies en les quals deixava traspuar la seva visió crítica de la situació i dels processos que incidien en el seu entorn professional però en les quals, arribat el moment de verbalitzar el seu posicionament, era incapaç de perdre l'elegància que la caracteritzava, una elegància perfectament protegida per una fina però càustica ironia. Sabia expressar, en molt pocs mots, moltes coses.

Vull creure que allò que em va comentar un dia que la jubilació havia representat per a ella allò que la jubilació hauria de representar sempre per a tothom que té la sort d'arribar-hi, un motiu d'alegria, era cert i íntimament sentit. I ho vull creure perquè, entre d'altres coses, la jubilació va "reactivar" la seva voluntat i capacitat de participació en actes culturals als quals, quan estava en actiu, li era més difícil acudir. Se la veia, en aquesta etapa de la seva vida, realment pletòrica i dinàmica. Deixava enrere molta feina feta i la va saber deixar enrere. Li quedava una vida per davant.

Francesc Tarrats Bou

Director del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

Alguns records familiars

Des de petits els nebots vam entendre que la professió era importantíssima per a la tia Josefina. Si bé mai no posava gaire èmfasi en els seus estudis a la Universitat de Salamanca o la Complutense, i tampoc no semblava especialment satisfeta del temps passat com a lectora de castellà i català a Tolosa, Cardiff o Nothingham, en canvi sovint ens recordava amb orgull que formava part de l'il·lustre Cos facultatiu d'arxivers, bibliotecaris i arqueòlegs de l'Estat, fins i tot feia memòria de molt bona gana d'una etapa més discreta, quan va treballar com a arxivera auxiliar al Palau d'Oriente

Imatge familiar de Josefina Cubells, amb els fills de la seva neboda Montserrat, a la casa del Molar.

i a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. I és que ser una arxivera competent era per ella un ideal de vida. En aquest sentit, encara que els seus anys a Lleida foren feliços i d'intensa activitat, centrada en la Casa de Cultura, amb una dinàmica projecció als centres comarcals, sense dir-ho es dolia de la relativa modèstia del patrimoni documental conservat. Allí va treballar molt (modernització de l'edifici, constitució de biblioteques locals, etc.), però amb consciència que aquella feina no era ben bé la seva.

El pas a Tarragona, en canvi, va ser tota una altra cosa. Nosaltres, aleshores joves universitaris de lletres, difícilment oblidarem l'entusiasme i l'alegria amb què ens mostrava la riquesa del dipòsit documental tarragoní, tot i que s'allotjava aleshores als humilíssims baixos del carrer Gasòmetre: els pergamins, els registres municipals, els protocols notarials i tants i tants altres testimonis escrits del nostre passat. A l'Arxiu Històric de Tarragona finalment aconseguia de debò posar en joc tota la seva competència professional, assolida amb esforç i aplicació. No és casual que la immensa majoria de les seves publicacions datin d'aquesta època. I no es va limitar als instruments de descripció, que són responsabilitat de tot bon arxiver, sinó que es va dedicar a sòlides investigacions com ara la recerca sobre els jueus de Tortosa editada per la Universitat Hebrea de Jerusalem.

El personal de l'Arxiu va poder adonar-se ben aviat que no es tractava pas d'una directora que fos només dona d'estudi i de despatx. El volum i la importància de les incorporacions de documentació realitzades durant la seva gestió ja fan pensar d'entrada en les qualitats socials necessàries per fer-se amb tant paperam, i també en la feinada que suposava la seva simple instal·lació material. Trobar-nos-la en ple xafarranxo, amb bata de treball, un mocador al cap i negra de la pols dels segles, a ella, maniàtica de la neteja fins a l'exageració, ens divertia d'allò més a nosaltres, inconscients nebots, mentre que indignava per l'excés de zel l'àvia i les germanes. De fet aquesta vitalitat renouera de la tia Josefina ens va proporcionar, tot just encetada la vintena, la possibilitat de participar en un treball de camp aventurer i bonic: el projecte d'elaborar un cens exhaustiu de tots els arxius municipals, parroquials, privats, de jutjats, de cooperatives, de cambres agràries, d'empreses, etc, començant per la província de Tarragona. Calia recórrer el territori localitat per localitat i convéncer els variadíssims responsables per poder redactar una mínima informació sobre els fons que custodiaven. Val a dir que encara avui les anades amunt i avall amb ella pel Camp de Tarragona, la Ribera, la Terra Alta i el Priorat consten entre les nostres experiències de formació més grates.

Josep i Montserrat Torné Cubells

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació
Arxiu Històric de Tarragona
Rambla Vella, 30
43003 Tarragona
Tel. 977 251 010 - Fax 977 252 611
aht.cultura@gencat.cat http://cultura.gencat.cat/arxius
Dipòsit Legal: T-1280-2008